

N:o II.

Ank. till Riksd. kansli den 9 maj 1898, kl. 1 e. m.

Första Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande n:o 6, i anledning af väckt förslag om skrifvelse till Kongl. Maj:t med anhållan om åtgärder för beredande af större varaktighet åt de tryckalster, som i enlighet med tryckfrihetsförordningens § 1 mom. 11 äro eller blifva till rikets offentliga bibliotek öfverlemnade.

I en inom Andra Kammarerna af herr C. A. Andersson i Malmö väckt motion (n:o 206) har hemställts:

»att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhåller om vidtagande af åtgärder för fortsatt utredning af den viktiga frågan, huruledes ett ökande af varaktigheten hos det tryckta tryckpapperet af ordinär beskaffenhet må kunna åstadkommas, till gagn i synnerhet för offentliga samlingar och bibliotek.»

Såsom stöd för denna sin hemställan anför motionären följande.

»En ibland de stora förtjenster, vårt fosterland eger framför många andra länder, ligger i tryckfrihetsförordningens bestämmelser om skyldighet för boktryckare att inlemna s. k. arkivexemplar till de offentliga biblioteken; härigenom måste nemligen samtliga svenska tryckalster sammanföras och bibehållas till gagn för varande och blifvande forskare. Riksdagens anslag till nödiga byggnader och den omsorg, hvarmed tryckalstren öfvervakas och behandlas vid här ifrågavarande bibliotek, gifva bästa förhoppning om det höga måls nående, som med dem afses.

Bibliotekens storartade tillväxt utgör i allmänhet endast en orsak

till glädje, men skärskådas det material, hvaraf en stor mängd af senare årtiondenas publikationer utgöres, så finnes äfven anledning till farhåga för framtiden. Den tilltagande trämasseindustrien frambringar nemligen jemte den förträffliga kemiska trämassan, befriad från mullbildande beståndsdelar, äfven en stor myckenhet på mekanisk väg beredd slipad trämassa, som endast ofullständigt befriats från sådana beståndsdelar, och som derfor snart förlorar hållfasthet och seghet samt efter hand sönderfaller jemte deraf tillverkadtt papper.

Den vidsträckta omfattning, sådant papper erhållit i bok- och tidningstryck, låter befara, att inom en ganska begränsad framtid skall en stor del af våra biblioteks innehåll öfvergå i så skört tillstånd, att användning derfor omöjliggöres. Särskildt komma härvid tidningarna, med större format och derfor större tyngd på hvarje blad, att i första hand blifva de förstörda, hvarom många i kongl. biblioteket förvarade årgångar af de dagliga tidningarna bära tydliga vittnesbörd.

Att motverka detta onda torde vara en oafvislig pligt, äfven om, genom hvilken åtgärd som helst, samma varaktighet aldrig kan meddelas dessa moderna pappersslag, som rena lumpapper besitta.

En af vårt lands kemister, professor A. W. Cronquist, har gjort början till en utredning af föreliggande spörsmål, och publicistklubben i Stockholm har haft densamma under debatt, men frågan har större räckvidd, än hvad en enskild man härför vill uppoffra, emedan den är af mycket stor allmän betydelse och sålunda bör af allmänna medel bekostas.»

Till frågans ytterligare belysning har motionären dessutom i en bilaga meddelat en af professor Cronquist uppsatt promemoria, hvori han redogör för de af honom påbörjade undersökningarna, hvilkas resultat sammanfattas sålunda:

»Att återställa ett redan förstördt papper i ursprungligt skick är visserligen icke möjligt, men att konservera tryckt papper och öka dess hållfasthet och varaktighet torde, efter hvad här blifvit ådagalagdt, numera icke utgöra någon synnerlig svårighet. För att emellertid rätt lyckas med denna sak och utarbeta arbetsmetod, lämplig att använda vid allmänna biblioteken, fordras experiment under en följd af år i mera omfattande skala, än hittills skett.»

Audra Kammarrens fjerde tillfälliga utskott, som haft detta ärende till behandling, har med anledning af motionen afgifvit följande utlåtande och förslag:

»I § 1 mom. 11 af gällande tryckfrihetsförordning stadgas:

Af allt hvad som tryckes vare boktryckaren pliktig att, utom det exemplar, hvarom i 4 § 2 mom. stadgas (d. v. s. det som skall till chefen för justitiedepartementet eller hans ombud öfverlemnas), från upplagan aftaga och utan betalning aflemna till kongl. biblioteket samt till hvartdera af rikets universiteter ett fullständigt och felfritt exemplar, jemte dertill hörande planscher, hvilket aflemnande verkställles sålunda, att före slutet af juni månad hvarje år bör vara levereradt hvad under det nästförflutna året är vordet utgifvet. Underlåter någon detta, böte för hvarje särskildt fall tjugufem riksdaler (banko), och vare ändock pliktig att, vid enahanda ansvar, inom ny förelagd tid behöriga exemplar aflemna.

Tack vare denna bestämmelse har det för de uti tryckfrihetsförordningens anförda moment nämnda offentliga biblioteken blifvit möjligt att utan statsverkets betungande komma i besittning af samtliga efter denna förordnings utfärdande utkomna svenska tryckalster. Härigenom har en oskattbar förmån blifvit beredd åt ifrågavarande bibliotek och genom dem åt forskningen, och staten har, hvad den inhemska litteraturen beträffar, ej behöft åtaga sig andra kostnader än sådana, som krävas för de mottagna tryckalstrens ordnande, bevarande och tillhandahållande.

Såsom motionären påpekat, är emellertid fara värdt, att de uppoffringar, som genom tryckfrihetsförordningens åberopade bestämmelse blifvit boktryckarne ålagda och som staten genom uppförande af biblioteksbyggnader och anställande af bibliotekspersonal m. m. måst ikläda sig, skola till en stor del komma att förfela sitt ändamål. Det är tydligen icke nog med, att de ofantliga massorna af tryckalster levereras till biblioteken samt der katalogiseras, inbindas, ordnas och hållas tillgängliga. Det *material*, hvaraf dessa tryckalster bestå, måste tillika vara sådant, att det i någon afsevärd mån lönar den på dem nedlagda kostnaden och vården.

Så synes emellertid ty värr icke vara förhållandet med en stor del af den i våra bibliotek sig allt mer hopande litteraturen. Särskildt gäller detta den såväl till sitt omfång synnerligen ansenliga som för forskningen särdeles betydelsefulla *tidningslitteraturen*. Denna har, såsom bekant, under de båda senaste mansåldrarna vunnit en tillförene icke anad utveckling. En af de väsentligaste orsakerna härtill ligger utan tvifvel i den omständigheten, att tidningarna år för år blifvit allt billigare, hvilket åter i ej ringa mån beror på den ökade användningen af trämassepapper, hvilket tillverkas med jämförelsevis ringa kostnad men ock i afseende på varaktigheten lemnar mycket öfrigt att önska.

Utvecklingen har på grund häraf gått i den riktningen, att tidnings-

papperet blifvit allt billigare men i samma mån ock allt förgängligare, och någon omkastning i denna utveckling har man i fråga om det stora flertalet tidningar så mycket mindre att vänta, som de allra flesta tidningsläsare helt naturligt lägga stor vikt vid billigheten, medan deremot endast ett försvinnande fåtal fästa sig vid huruvida tidningsnumren kunna bevaras under årtionden eller icke.

Följden häraf har emellertid — såsom ock motionären påpekat — blifvit den, att en stor och värdefull del af våra offentliga biblioteks innehåll måste inom en ganska begränsad framtid komma att öfvergå i ett så skört tillstånd, att dess användning omöjliggöres, så vida inga särskilda åtgärder vidtagas för undanrödjande eller förminskande af denna fara.

Ett medel, som härvid kunde anses ligga närmast till hands, vore en sådan ändring af tryckfrihetsförordningens § 1 mom. 11, att liksom boktryckarne nu åläggas att inom viss tid till biblioteken lemna fullständiga och felfria exemplar, så skulle de ock åläggas att lemna dessa exemplar på *papper af en viss beskaffenhet*.

Enligt hvad utskottet inhemtat skulle emellertid mot ett dylikt fullständigande och skärpande af ifrågavarande lagrum uppressa sig praktiska hinder, hvilka icke lätteligen låta sig öfvervinna. Dels äro nemligen tidningarna till sitt format så vexlande, att tillhandahållandet af något genom statens försorg kontrolleradt »normalpapper» för arkivexemplaren blefve förbundet med icke obetydliga svårigheter, dels använda de större tidningarna numera s. k. rotationspressar, hvarvid det af tekniska och ekonomiska skäl icke gerna lär gå för sig att för några få exemplar använda särskildt papper. Men äfven om man kunde förutsätta, att dessa svårigheter icke vore alldeles omöjliga att öfvervinna och att de af boktryckarne aflevererade arkivexemplaren alltså *för framtiden* kunde blifva i afseende på materialets beskaffenhet mera tillfredsställande, så vore i alla fall den genom nu föreliggande motion väckta frågan härmed ingalunda löst. Genom en dylik lagändring skulle man nemligen icke hafva möjliggjort beredandet af större varaktighet hos de arkivexemplar, som redan *nu* äro i våra offentliga bibliotek samlade och der löpa fara att gå en snar och fullständig undergång till mötes.

Under sådana förhållanden synes man vara hänvisad att åtminstone för närvarande söka frågans lösning i den uti motionen antydda och genom professor Cronquists försök inslagna rigtningen: att nemligen genom något slags *efterbehandling* gifva ökad varaktighet åt sådana tryckalster, som på grund af materialets sammansättning äro mest utsatta för tidens förstörande inverkan.

Af den till motionen såsom bilaga fogade promemorian, liksom äfven af hvad utskottet för öfrigt haft tillfälle att från sakkunnigt håll erfarå, synes ock framgå, att möjligheten af en efterbehandling med dylikt resultat icke längre kan anses tvifvelaktig. Frågan gäller numera icke, huruvida tryckt papper kan på sådant sätt göras varaktigare, utan blott utrönandet af till hvilken grad detta mål kan vinnas äfvensom utarbetandet af de *behandlingsmetoder*, genom hvilka det billigast och beqvämast skall kunna nås. Enligt benäget meddelande från professor Cronquist skulle för en fullständig undersökning härom, sådan han för sin del tänkt sig densamma, krävas en tid af högst tre år, och sammanlagda kostnaderna för undersökningen skulle uppgå till 9,000 kronor.

Utskottet, som i saknad af speciella fackinsigter icke kunnat bilda sig något säkert omdöme om den plan, enligt hvilken en dylik undersökning helst borde företagas, har emellertid vid öfvervägande af förevarande ärende funnit det vara af vigt, att den icke allenast dyrbara utan i flera afseenden rent af oersättliga egendom, som genom stadgandet i tryckfrihetsförordningens § 1 mom. 11 kommit och fortfarande kommer i statens besittning, måtte så länge som möjligt kunna bibehållas i sådant skick, att syftet dermed icke går förloradt. Att det i och för sig vore önskvärdt, om åtgärder för beredande af större varaktighet åt en del af de i våra offentliga bibliotek samlade tryckalstren kunde vidtagas, torde ock af ingen bestridas. Innan sådana åtgärder på allvar ifrågasättas, synes det emellertid vara af nöden, att man genom en sorgfällig undersökning skaffar sig full visshet om, att det åsyftade resultatet verkligen i någon väsentligare mån kan vinnas och att det kan vinnas utan några drygare kostnader och utan allt för stort besvär. Då utsigterna för ett lyckligt resultat af en dylik undersökning samt lämpligaste sättet för dess åstadkommande bäst torde kunna bedömas af Kongl. Maj:t efter vederbörande biblioteksmyndigheters hörande, får utskottet med anledning af herr Anderssons motion hemställa,

att Andra Kammaren ville för sin del besluta, att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhåller, det Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, huruvida icke åtgärder böra vidtagas för beredande af större varaktighet åt de tryckalster, som i enlighet med tryckfrihetsförordningens § 1 mom. 11 äro eller blifva till rikets offentliga bibliotek öfverlemnade.»

Vid föredragning uti Andra Kammaren af detta ärende beslöt kammaren bifalla denna utskottets hemställan. Sedan detta beslut jem-

likt 63 § 3 mom. riksdagsordningen delgifvits Första Kammaren, har ärendet hänvisats till dess första tillfälliga utskott.

Då utskottet gillar motionens syfte och i allt hufvudsakligt kan instämma i hvad Andra Kammarens utskott i frågan anfört, och då utskottet anser det vara synnerligen viktigt att här berörda angelägenhet af statsmagterna beaktas, hemställer utskottet,

att Första Kammaren må biträda Andra Kammarens ifrågavarande beslut.

Stockholm den 7 maj 1898.

På utskottets vägnar:

LARS BERG.
